

C2110

Operační systém UNIX a základy programování

2. lekce

Petr Kulhánek

kulhanek@chemi.muni.cz

Národní centrum pro výzkum biomolekul, Přírodovědecká fakulta
Masarykova univerzita, Kotlářská 2, CZ-61137 Brno

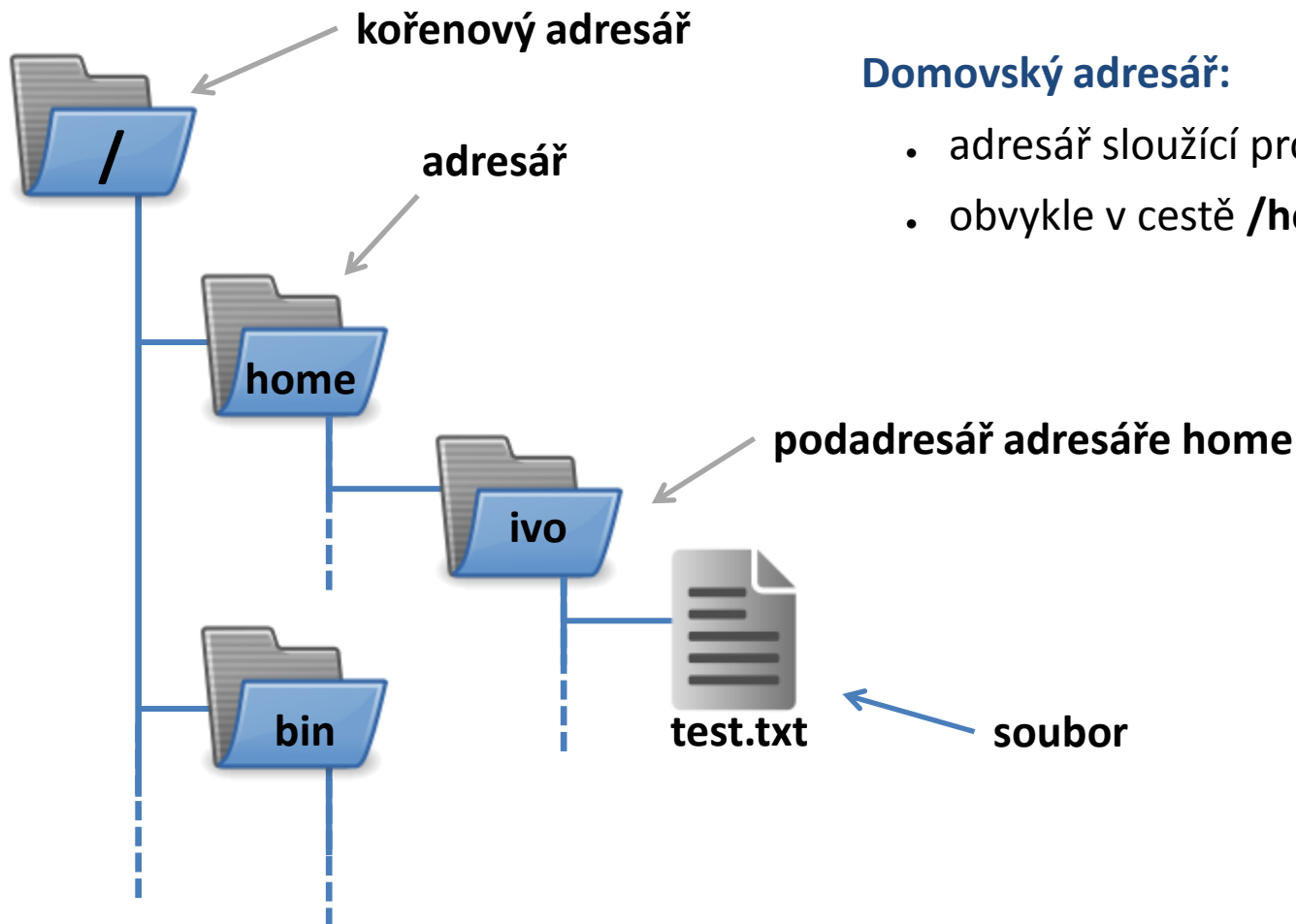
Obsah

- **UNIX v kostce**
souborový systém, základní příkazy
- **Vzdálené přihlašování**
ssh

UNIX v kostce

Struktura souborového systému

UNIX využívá **hierarchický** adresářový **souborový systém** složený z adresářů (složek) a souborů. Všechny adresáře a soubory leží v **jediném kořenovém adresáři (/)**.

Domovský adresář:

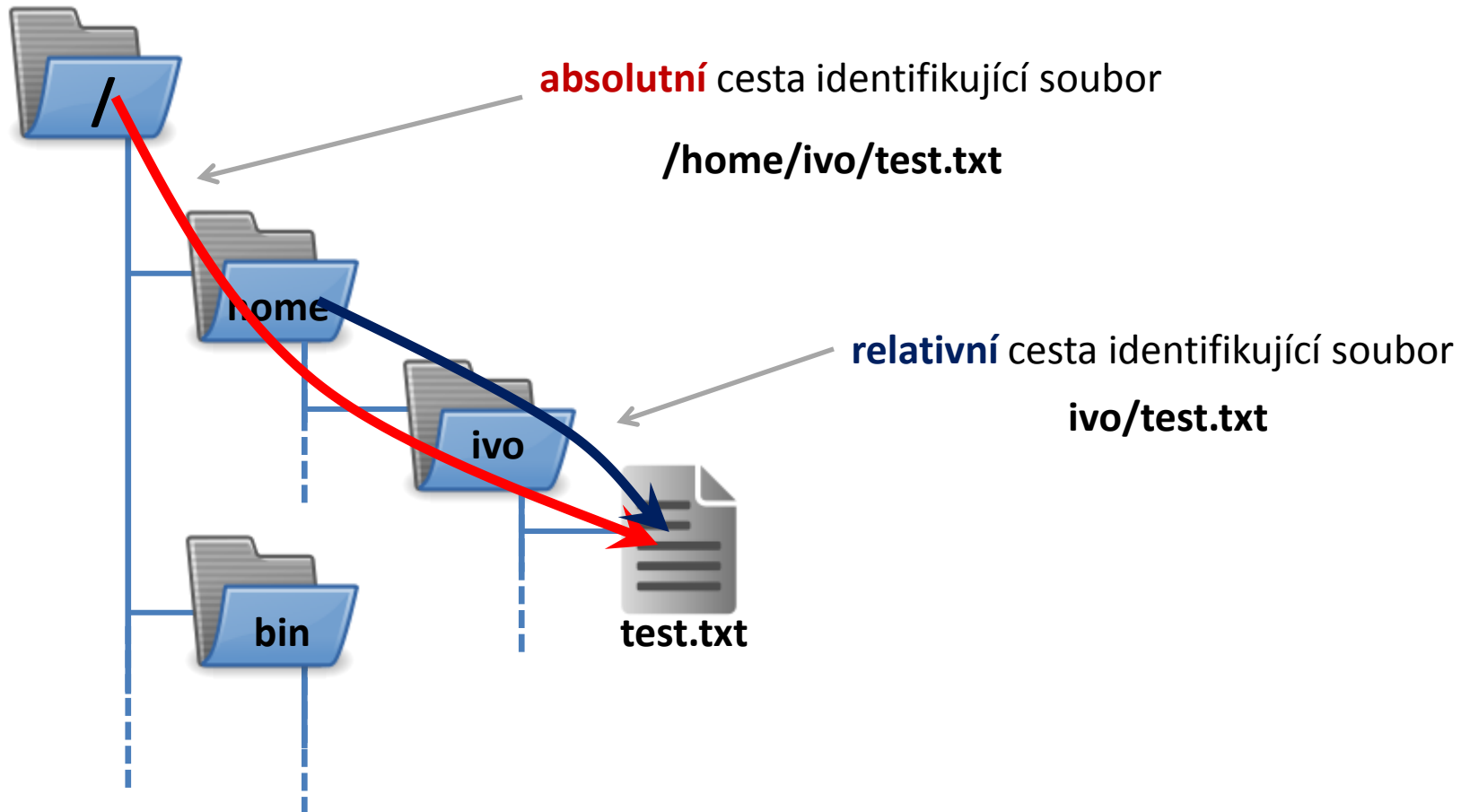
- adresář sloužící pro **data a nastavení uživatele**
- obvykle v cestě **/home/jmeno_uzivatele**

Srovnání s MS Windows

Vlastnost	Linux (ext2/ext3/ext4)	MS Windows (FAT32,NTFS)
Diskové oddíly (partitions)	Ne Diskové oddíly se připojují jako adresáře.	C:, D:, atd. Je však možné připojit i jako adresář (ntfs).
Jména	Rozlišuje malá a velká písmena (case sensitive).	Nerozlišuje malá a velká písmena (case insensitive).
Oddělování jmen	Lomítko	Zpětné lomítko
Přístupová práva	Ano POSIX	Ano (pouze NTFS) ACL
Zařízení (hardware)	Jako speciální soubory.	Ne

Identifikace adresářů a souborů

Cesta k adresáři nebo souboru může být uvedena jako **absolutní** nebo **relativní**. Jména adresářů a souborů se oddělují **lomítkem /**.

Typy cest

Absolutní cesta je vždy uvedena vzhledem ke kořenovému nebo k domovskému adresáři. Musí tedy začínat buď lomítkem / nebo tildou ~.

`/home/kulhanek/Documents/domaci_ukol.txt`

Použití tildy:

`~`

domovský adresář přihlášeného uživatele

`~user_name`

domovský adresář uživatele user_name

Relativní cesta je cesta uvedená k aktuálnímu/pracovnímu adresáři. (Absolutní cestu k pracovnímu adresáři lze získat příkazem **pwd**.)

`../alois/Documents`

Speciální jména adresářů:

`.(tečka)`

aktuální adresář

`..(dvě tečky)`

rodičovský (nadřazený) adresář

Příklady cest

Absolutní cesty:

`/home/kulhanek/Documents`

`/home/kulhanek/Documents/domaci_ukol.txt`

`~/Documents`

→

`/home/kulhanek/Documents`

`~alois/Documents`

→

`/home/alois/Documents`

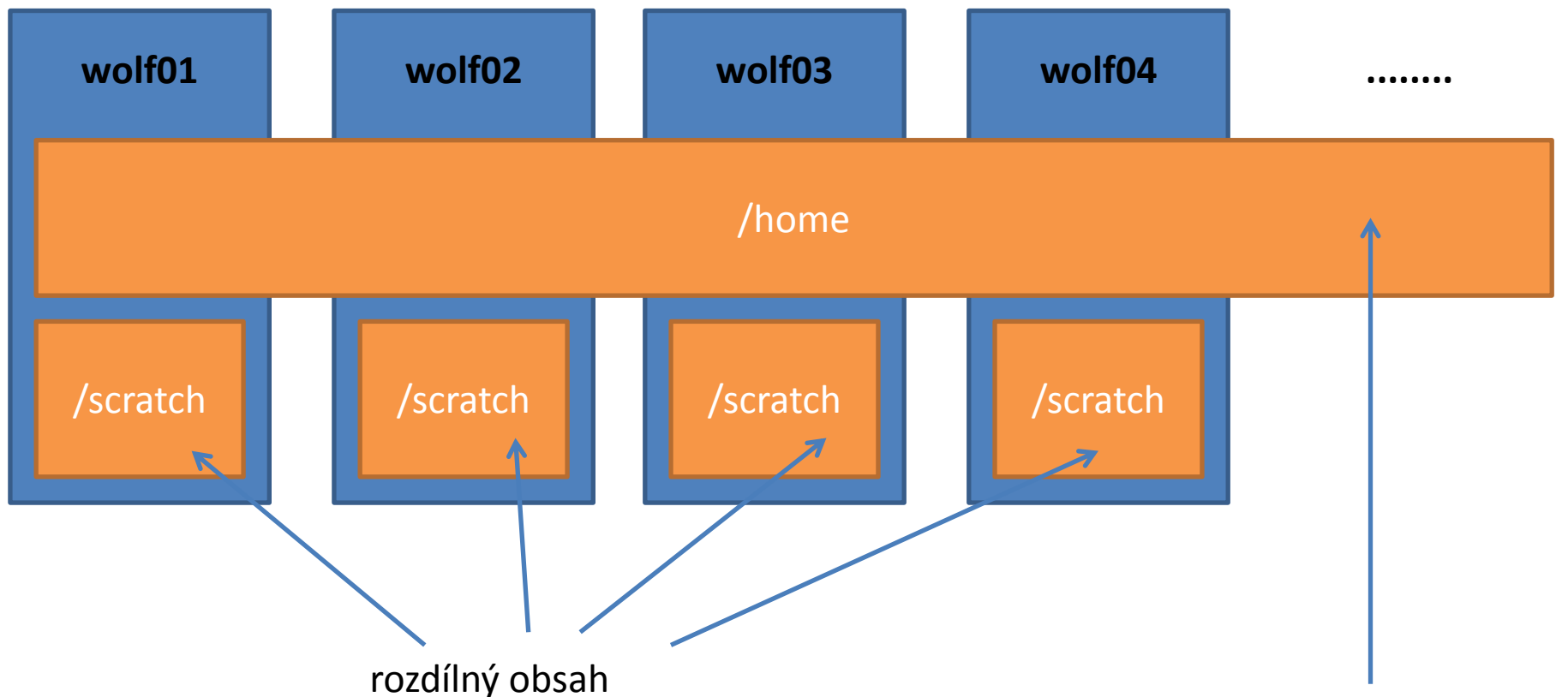
Relativní cesty:

`Documents/domaci_ukol.txt`

`../alois/Documents`

`./muj_script`

Souborový systém na klastru WOLF

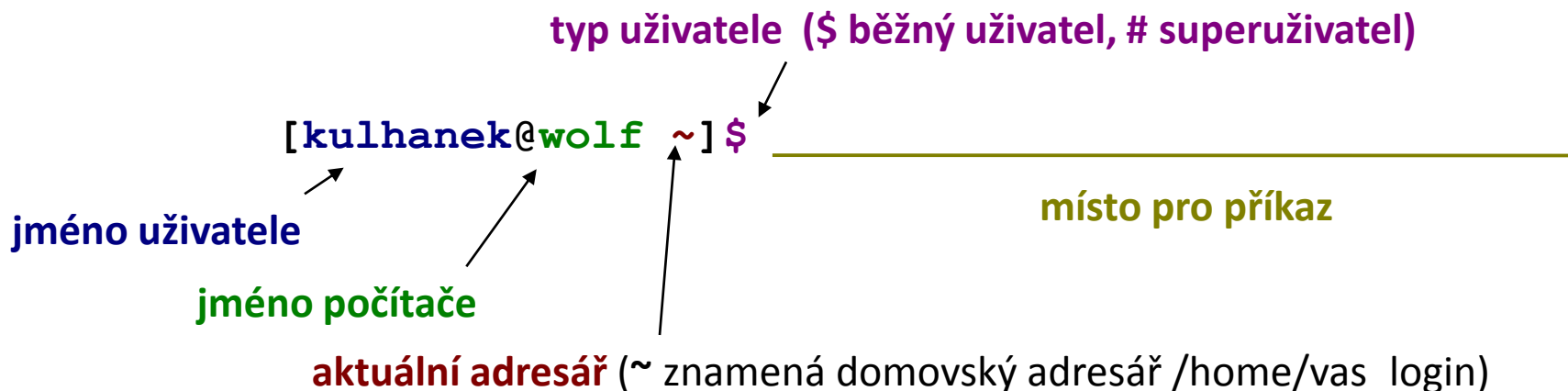

rozdílný obsah

data na svaku /scratch se **nezálohuji** a mohou být **kdykoliv smazána** bez předchozího upozornění

stejný obsah na všech uzlech klastru WOLF (data jsou zálohována)

Příkazová řádka

Příkaz se vykoná zmáčknutím klávesy **Enter**.

Historie: pomocí kurzorových šipek nahoru a dolů lze procházet seznamem již zadaných příkazů. Příkaz z historie lze znovu použít nebo upravit a upravený použít.

Automatické doplňování: zmáčknutím klávesy Tab (tabulátor) se interpret příkazové řádky snaží dokončit rozepsané slovo. Doplňují se jména příkazů, cesty a jména souborů ...

Příkazy - nápověda

Manuálové stránky (aneb co dělat, když si nevím rady):

- `man` vypíše manuálovou stránku příkazu

```
$ man [section_number] topic
```

↑
jméno příkazu, funkce, tématu, kapitoly apod.

Dostupné sekce:

- *Section 1* user commands
- *Section 2* system calls
- *Section 3* library functions
- *Section 4* special files
- *Section 5* *file formats*
- *Section 6* games
- *Section 7* conventions and miscellany
- *Section 8* administration and privileged commands
- *Section L* math library functions
- *Section N* tcl functions

Číslo sekce je nutné udávat u témat se stejným jménem zařazených do různých sekcí.

`$ man 1 printf` manuálová stránka příkazu `printf`

`$ man 3 printf` manuálová stránka funkce `printf()` jazyka C

Příkazy - nápověda

Navigace v textu nápovědy:

- posun v textu po řádcích (kurzorové šipky nahoru a dolů nebo klávesy **j** a **k**)
- posun v textu po stránkách (**PgDn** a **PgUp** nebo klávesy **f** a **b**)
- vyhledávání (**/hledaný_text** , klávesa **n** pro další vyhledávání)
- zavření nápovědy (klávesa **q**)

On-line manuálové stránky ve formátu HTML:

<http://linux.die.net/man/>

Základní příkazy

Souborový systém:

- pwd
- cd
- ls
- mkdir
- cp
- mv
- rm

vypíše cestu k aktuálnímu pracovnímu adresáři

změní aktuální pracovní adresář

vypíše obsah adresáře

vytvoří adresář

zkopíruje soubor či adresář

přesune soubor či adresář

odstraní soubor či adresář

Zjišťovací příkazy:

- hostname
- whoami
- id
- w
- ps

vypíše jméno počítače

vypíše jméno přihlášeného uživatele

vypíše identifikační čísla uživatele

kdo je přihlášený a co dělá

vypíše běžící procesy

Vytvoření adresářů

- **Vytvoření adresáře**

```
$ mkdir jmeno_adresare
```

- **Vytvoření vnořených adresářů**

```
$ mkdir -p jmeno_adresare1/jmeno_adresare2/jmeno_adresare3
```

Kopírování

- Ke kopírování slouží příkaz **cp**

\$ cp soubor1 soubor2

vytvoří kopii souboru "soubor1" s názvem "soubor2"

\$ cp soubor1 soubor2 soubor3 adresar1/

kopíruje soubory "soubor1", "soubor2", "soubor3" do adresáře "adresar1"

\$ cp -r adresar1 adresar2

vytvoří kopii adresáře "adresar1" s názvem "adresar2"; pokud adresář "adresar2" již existuje, vytvoří kopii adresáře "adresar1" jako podadresář adresáře "adresar2"

\$ cp -r soubor1 adresar2 soubor3 adresar1/

kopíruje soubory "soubor1", "soubor3" a adresář "adresar2" do adresáře "adresar1"

Přesouvání

- K přesouvání nebo přejmenování slouží příkaz **mv**

```
$ mv soubor1 soubor2
```

přejmenuje soubor "soubor1" na "soubor2"

```
$ mv soubor1 soubor2 soubor3 adresar1/
```

přesune soubory "soubor1", "soubor2", "soubor3" do adresáře "adresar1"

```
$ mv adresar1 adresar2
```

přejmenuje adresář "adresar1" na "adresar2"; pokud adresář "adresar2" již existuje, přesune adresář "adresar1" do adresáře "adresar2"

```
$ mv soubor1 adresar2 soubor3 adresar1/
```

přesune soubory "soubor1", "soubor3" a adresář "adresar2" do adresáře "adresar1"

Mazání

- K mazání slouží příkaz **rm**

```
$ rm soubor1
```

odstraní soubor "soubor1"

```
$ rm -r adresar1
```

odstraní adresář "adresar1"

Spouštění příkazů a aplikací

Příkazy a systémové aplikace

```
$ ls -l
```

zadááme pouze jméno příkazu nebo aplikace

```
$ cp soubor.txt soubor1.txt
```

příkaz

argumenty příkazu (mění chování příkazu nebo tvoří vstupní informace pro zpracování)

Uživatelské programy a skripty

```
$ ./muj_script
```

jméno programu nebo skriptu udáváme včetně cesty (absolutní nebo relativní)

```
$ ~/bin/my_application
```

Zrušení výpisu do terminálu

```
$ kwrite &> /dev/null
```

přesměrování výstupu uvádíme na konec příkazu (za argumenty)

Spouštění aplikací na pozadí

```
$ gimp &
```

na konec (za argumenty a přesměrování) příkazu uvedeme ampersand

Cvičení

1. Do adresáře **~/Downloads** si stáhněte studijní materiály k předmětu z ISu.
2. Vytvořte adresář **pokus** v adresáři **/scratch/vas_login**
3. Vytvořte adresář **studmat** ve vašem domovském adresáři
4. Do adresáře **studmat** zkopírujte studijní materiály z adresáře **~/Downloads**
5. Otevřete prezentaci (**Lesson 02**) v programu **okular**, program spusťte tak, aby nevypisoval žádné informace do terminálu
6. Prezentaci přepokopírujte do adresáře **/scratch/vas_login/pokus**
7. V adresáři **/scratch/vas_login/pokus** prezentaci přejmenujte na **pokus.pdf**
8. Prezentaci **pokus.pdf** otevřete v programu **okular**, program spusťte na pozadí
9. Smažte prezentace v adresáři **~/Downloads**

Pokuste se využít automatické dokončování (klávesa TAB).

Vzdálené přihlášení

Vzdálené přihlášení

Existuje několik možností vzdáleného přihlášení (rsh, XDMCP, apod.) avšak nejpoužívanějším a **nejbezpečnějším** je použití příkazu **ssh** (secure shell).

[] - možno vynechat

Syntaxe:

```
$ ssh [user@]hostname [command]
```

jméno uživatele;
pokud není uvedeno, použije se
jméno přihlášeného uživatele

jméno počítače

příkaz, který se má vykonat; pokud
není uveden, zpřístupní se
příkazová řádka v interaktivním
režimu

Příklady použití:

```
$ ssh wolf.wolf.inet
```

```
$ ssh wolf01.wolf.inet w
```

Odhlášení:

Vzdálené interaktivního přihlášení (sezení) se ukončuje příkazem **exit**.

Prvotní vzdálené přihlášení

```
[kulhanek@wolf01 ~]$ ssh wolf02
```

The authenticity of host 'wolf02 (10.251.28.102)' can't be established.

ECDSA key fingerprint is **1f:9d:f3:d3:1d:24:28:12:56:30:99:ef:2d:68:d2:cf**.

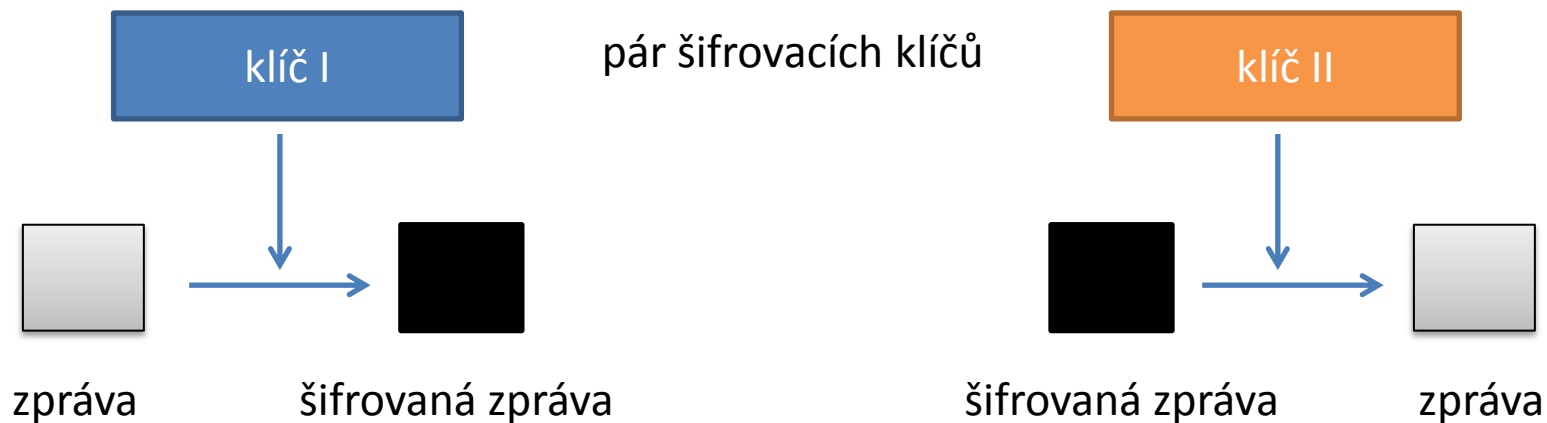
Are you sure you want to continue connecting (yes/no)? **yes**

Warning: Permanently added 'wolf02,10.251.28.102' (ECDSA) to the list of known hosts.

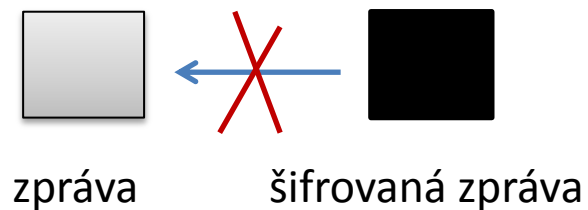
```
[kulhanek@wolf02 ~]$
```

Při prvním přihlášení je nutné potvrdit autenticitu stroje, na který se hlásíme. Ve věrohodné síti můžeme otisku palce potvrdit. V nezabezpečeném prostředí je však vhodné otisk palce stroje ověřit nezávislou cestou (např. zasláním otisku palce poštou od správce vzdáleného stroje).

Asymetrické šifrování

Dešifrování zprávy klíčem použitým pro šifrování **není prakticky proveditelné.**

Asymetrické šifrování, použití I

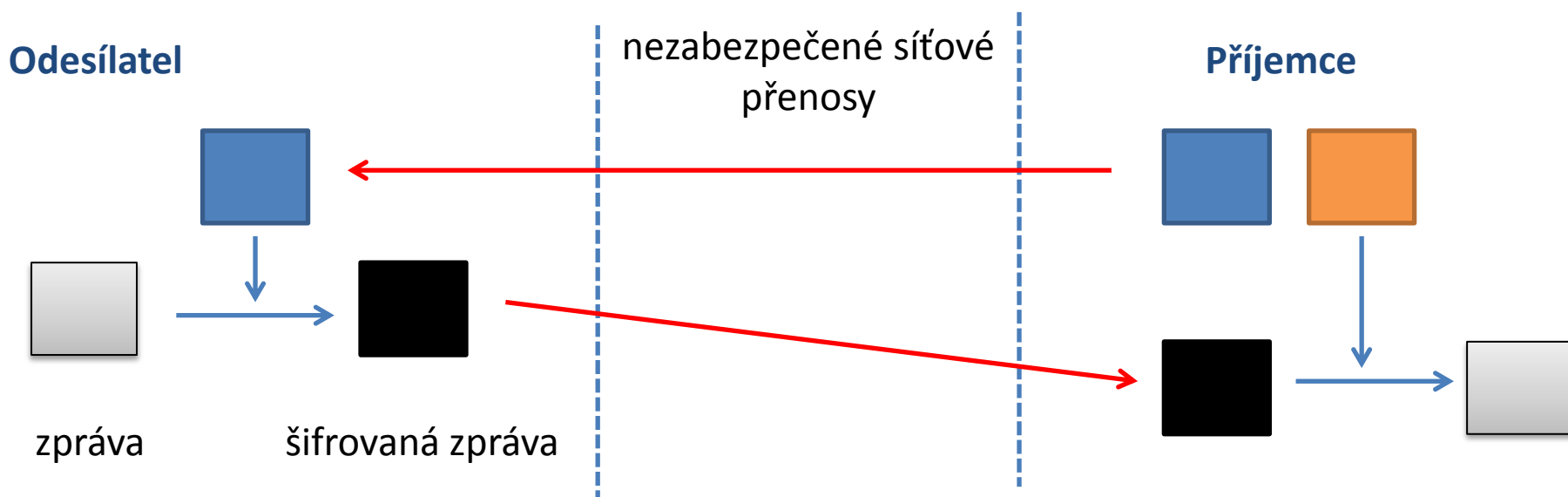
veřejný klíč

soukromý klíč

pár šifrovacích klíčů

Utajený přenos zprávy:

1. získání veřejného klíče příjemce
2. šifrování zprávy odesílatele veřejným klíčem příjemce
3. odeslání šifrované zprávy přes nezabezpečenou síť
4. příjemce dešifruje zprávu svým soukromým klíčem

Kdokoliv, kdo zcizí soukromý klíč příjemce, může dešifrovat přenášené zprávy!

Asymetrické šifrování, použití II

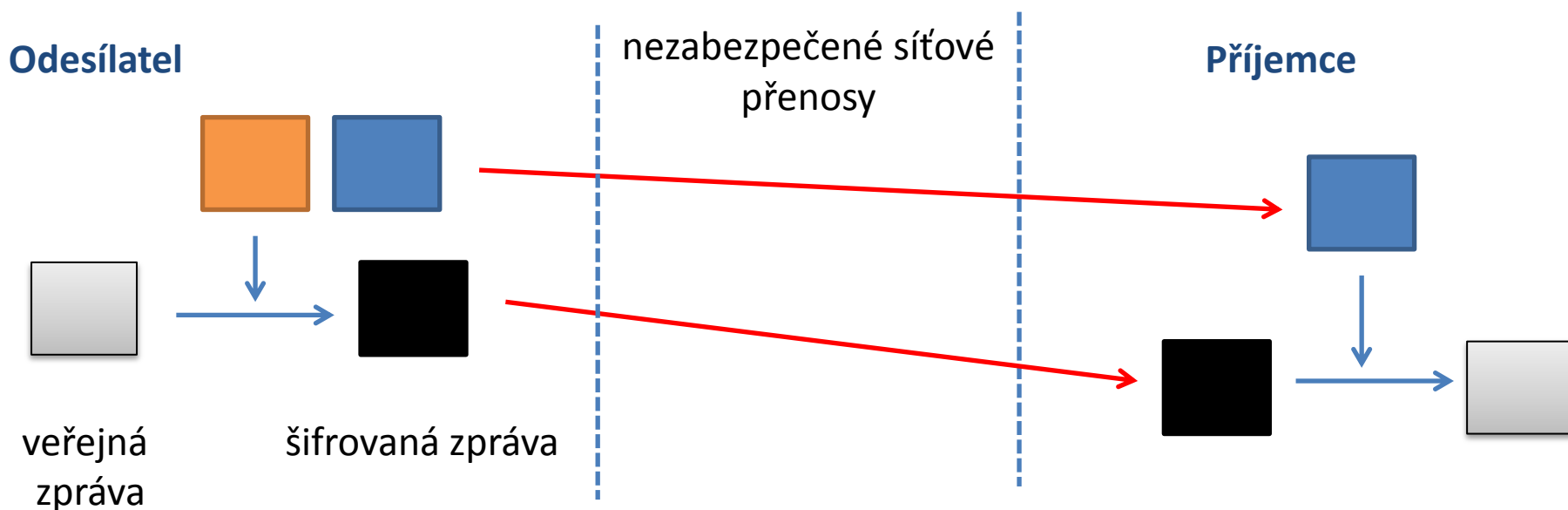
veřejný klíč

soukromý klíč

pár šifrovacích klíčů

Ověření odesílatele veřejné zprávy:

1. zašifrování zprávy soukromým klíčem odesílatele
2. příjemce získá zašifrovanou zprávu a veřejný klíč odesílatele
3. příjemce dešifruje zprávu veřejným klíčem odesílatele

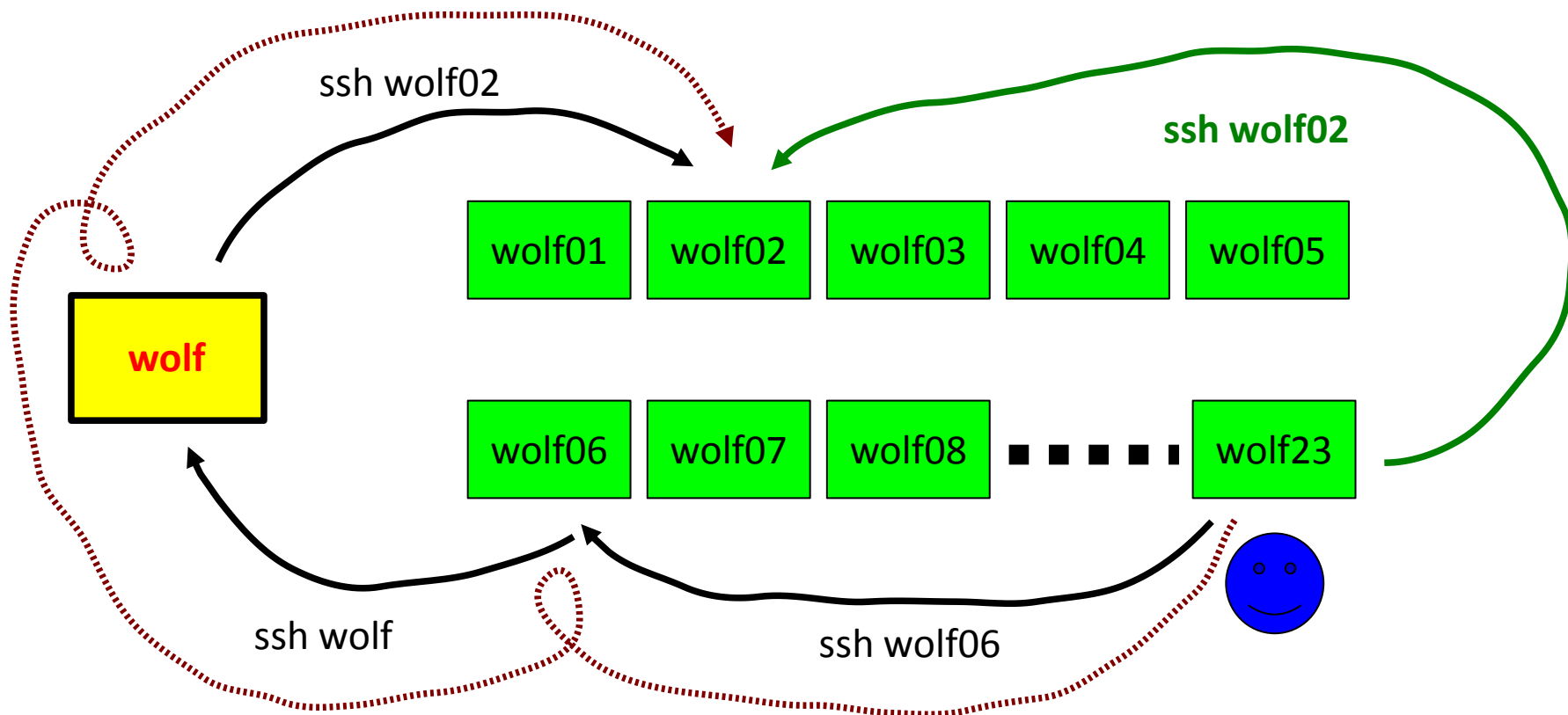
Kdokoliv, kdo zcizí soukromý klíč odesílatele, se za něj může vydávat!

Cvičení

1. Přihlaste se na vzdálený uzel **wolf01.wolf.inet**
2. Ověřte příkazem **w**, kdo je na uzlu přihlášen
3. Odhlaste se z uzlu **wolf01.wolf.inet**
4. Zjistěte, kdo je přihlášen na uzlu **wolf01.wolf.inet**, aniž byste se na něj interaktivně přihlásili.

Vzdálené přihlášení

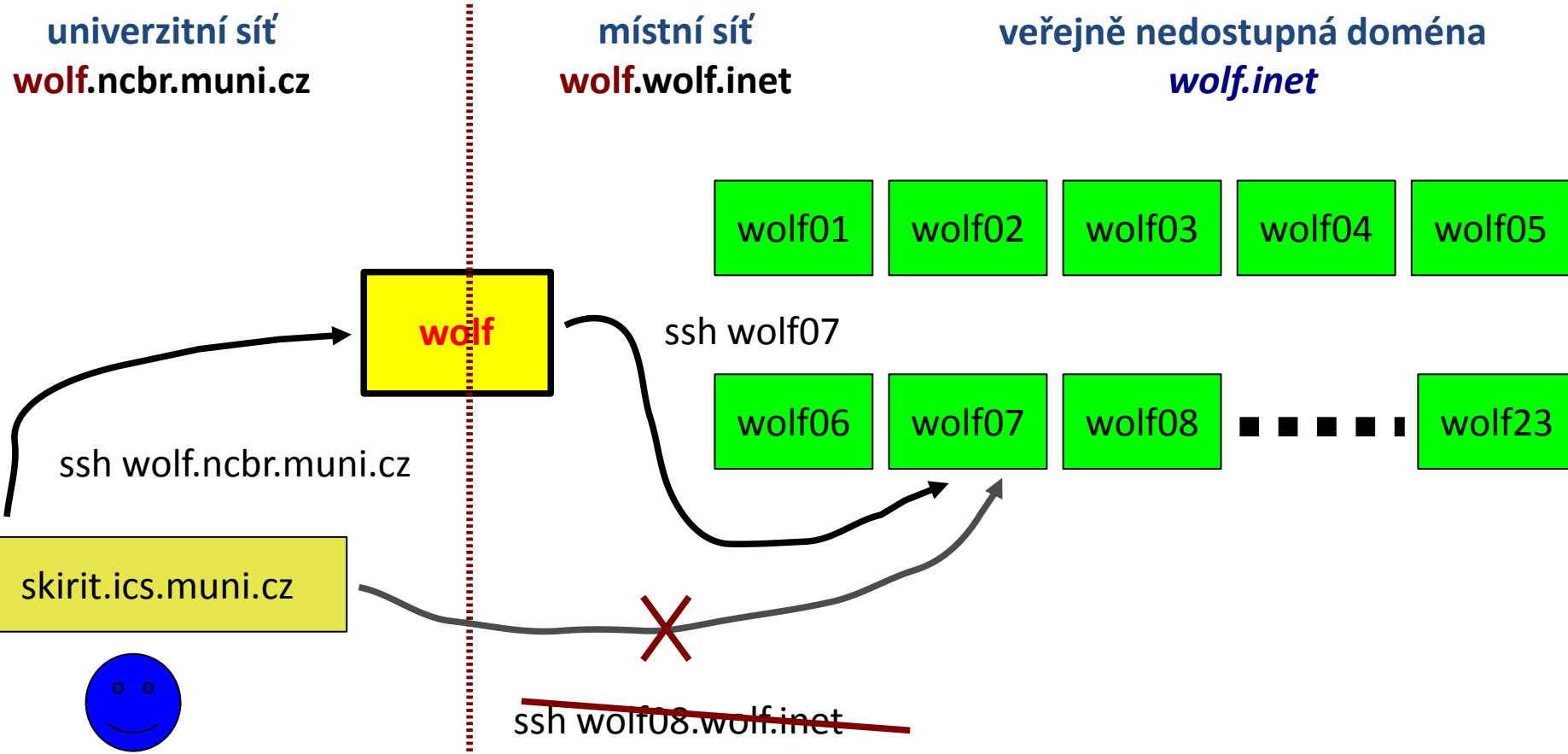
Pomocí příkazu ssh je možné provést **vnořené vzdálené přihlášení**.

S každou novou úrovní vzdáleného přihlášení **roste režie**, proto, pokud je to možné, použijeme **nejpřímější vzdálené přihlášení**.

Vzdálené přihlášení

Vnořené vzdálené přihlášení je **nutné použít** pro přístup k počítačům v místních neveřejných sítích.

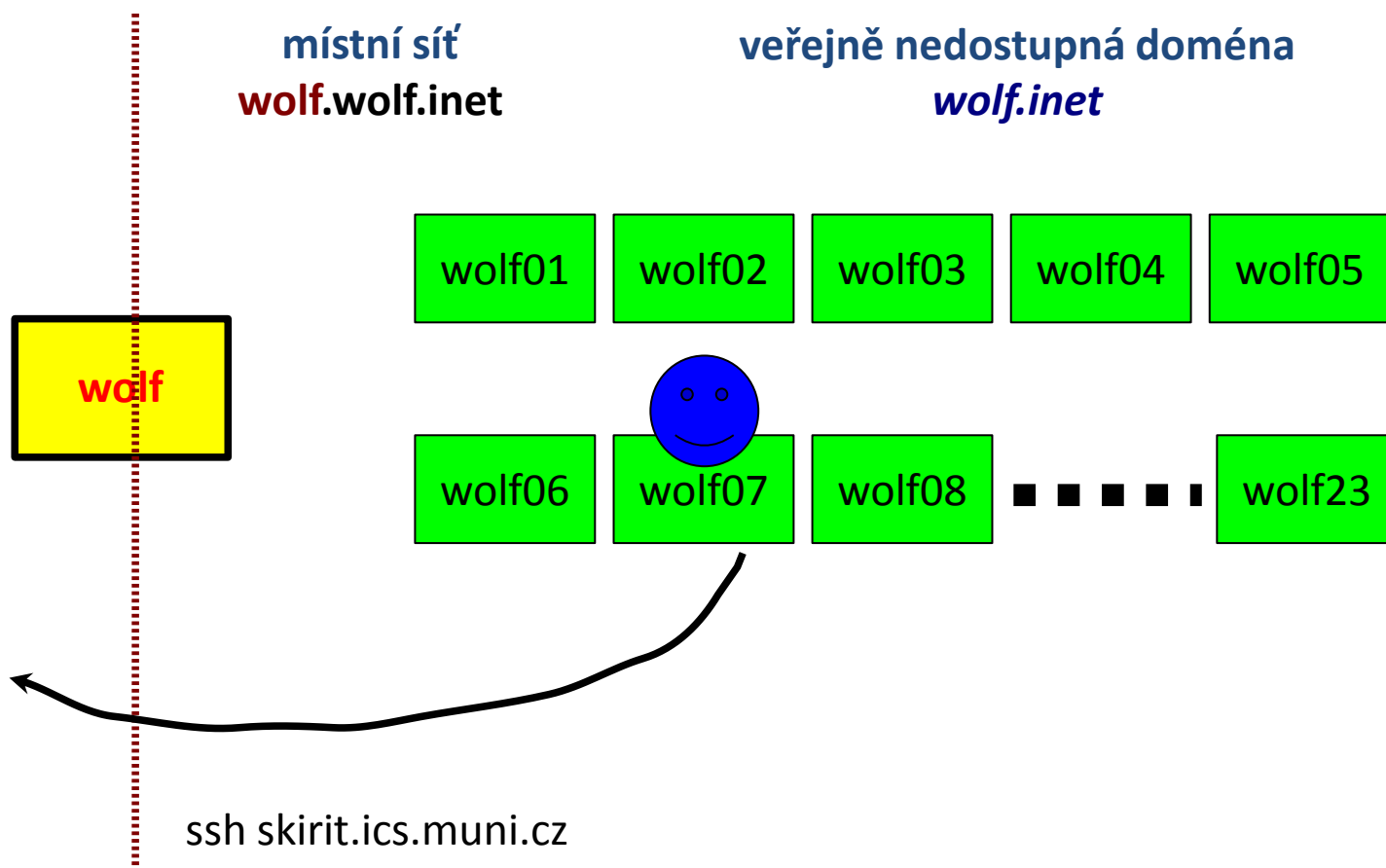
Vzdálené přihlášení

Vzdálené přihlašování z místních neveřejných sítí na počítače umístěné v okolní veřejné síti lze většinou provést přímo.

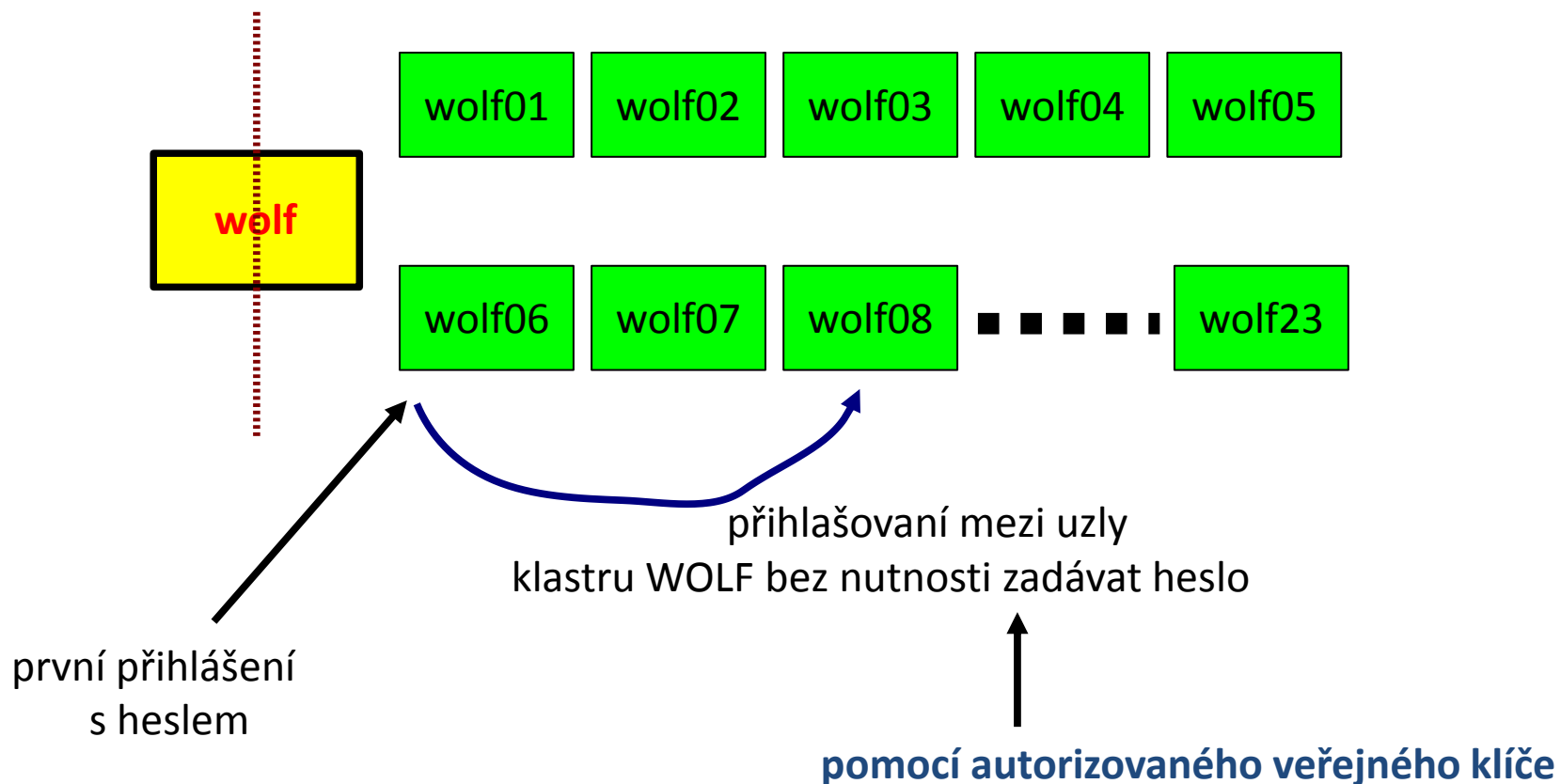
univerzitní síť
wolf.ncbr.muni.cz

místní síť
wolf.wolf.inet

veřejně nedostupná doména
wolf.inet

Přihlašování bez hesla

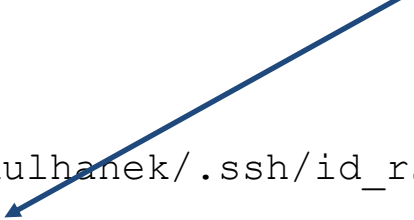
Existují i jiné techniky, zajišťující podobnou funkčnost:
➤ systém Kerberos (<http://web.mit.edu/Kerberos/>)

Přihlašování bez hesla

1. Vytvoření dvojice veřejného a soukromého klíče:

```
[kulhanek@wolf01 ~]$ cd .ssh
[kulhanek@wolf01 .ssh]$ ssh-keygen
Generating public/private rsa key pair.
Enter file in which to save the key (/home/kulhanek/.ssh/id_rsa):
Enter passphrase (empty for no passphrase):
Enter same passphrase again:
Your identification has been saved in /home/kulhanek/.ssh/id_rsa.
Your public key has been saved in /home/kulhanek/.ssh/id_rsa.pub.
The key fingerprint is:
e9:07:0b:fc:17:23:b3:c5:1a:8a:0c:1a:98:8f:fe:28 kulhanek@wolf01.wolf.inet
```

Nic se nezadává!

2. Vložení veřejného klíče do seznamu autorizovaných klíčů:

```
[kulhanek@wolf01 .ssh]$ cat id_rsa.pub >> authorized_keys
```

Výhody:

- nemusí se neustále zadávat heslo
- bezpečnější použití příkazů ssh a scp ve skriptech
- urychlení práce

Nevýhody:

- v případě kompromitace jednoho počítače, jsou kompromitovány všechny počítače se vzájemně autorizovanými veřejnými klíči.

Podrobnější popis: man ssh

Cvičení

1. Aktivujte si přihlašování bez hesla v rámci klastru WOLF.
2. Ověřte funkčnost přihlašování bez hesla. Přihlaste se na uzel wolf01.
3. Vyzkoušejte si vnořené přihlašování v rámci klastru WOLF.
4. Monitorujte, kdo se přihlásil k vašemu místnímu uzlu.